

ПЕРІОД ДОРОСЛІШАННЯ (СТУДЕНТСЬКИЙ ВІК) ЯК ЕТАП «ЗУСТРІЧІ» ТА ВЗАЄМОПОСИЛЕННЯ САМОВИЗНАЧЕННЯ ТА СУБ'ЄКТНОСТІ ОСОБИСТОСТІ

¹Вінницький національний технічний університет

Анотація: Досліджено та визначено суть та зміст самовизначення та розвитку суб'єктності особистості в період дорослішання (студентський вік), який є етапом «зустрічі» та взаємопосилення самовизначення та суб'єктності особистості. Визначено компоненти (властивості) самовизначення та суб'єктності особистості в цей віковий період. Особливу увагу приділено дослідженню взаємовпливу суб'єктного самовизначення та суб'єктності особистості.

Ключові слова: суб'єкт, суб'єктність, самовизначення, суб'єктне самовизначення, період дорослішання, студентський вік, суб'єктне самоставлення, «зустріч».

Abstract: The essence and content of self-determination and development of personality subjectivity in adulthood (student age), which is a stage of «meeting» and mutual strengthening of self-determination and personality personality, are studied and determined. The components (properties) of self-determination and subjectivity of the personality in this age period are determined. Particular attention is paid to the study of the interaction of subjective self-determination and subjectivity of the individual.

Keywords: subject, subjectivity, self-determination, subjective self-determination, adulthood, student age, subjective self-determination, «meeting».

Вступ

В сучасній науці, зокрема українській психології, відбувається активний процес дослідження суб'єктності особистості. Важливим чинником розвитку суб'єктності особистості є самовизначення. Особливо актуальною проблема самовизначення та її зв'язку з суб'єктністю особистості постає в період дорослішання людини (студентський вік).

Метою статті є дослідження питання взаємовпливу самовизначення та суб'єктності особистості в період дорослішання (студентський вік) як етапу «зустрічі» та взаємопосилення самовизначення та суб'єктності особистості.

Основна частина

Саме у період дорослішання (студентський вік) розвиток суб'єктності особистості «пересікається» з процесом самовизначенням особистості. Відбувається «зустріч» двох визначальних компонентів успішного саморозвитку та самоактуалізації особистості, які в подальшому будуть, взаємопосилюючи та взаєморегулюючи один одного (суб'єктність та самовизначення), синтезувати завершену форму суб'єктності особистості – суб'єкта життєтворчості та життєдіяльності, суб'єкта взаємодії у світі.

Вчені розглядають суб'єктність як ключовий фактор особистісного самовизначення людини. Розвинена суб'єктність – необхідна умова самовизначення особистості. Самовизначитись може тільки особистість яка володіє певним «віковим» набором «ресурсу самовизначення». Суб'єктність постає суттєвою якістю суб'єкта, що відображає можливість самовизначення та актуалізується в реальності завдяки самовизначенню.

Самовизначення – це «пошук суб'єктом свого способу життєдіяльності у світі на основі сприйнятих або створених ним у часовій перспективі базових ставлень до світу, людського суспільства й самого себе, а також власної системи життєвих смислів і принципів, цінностей та ідеалів, можливостей, очікувань» [1, с. 6]. Самовизначення передбачає вибір і формування суб'єктом власної системи цінностей, мотивів, уявлень про мету та результати діяльності (взаємодії) особистості і самостійне визначення цілей, засобів їх досягнення.

Як зазначає В. Нікітіна, у період повноліття спрямованість суб'єктного самовизначення особистості пов'язана з трансформацією «Зовнішнього» Я у «Внутрішнє» Я та становленням молоді людини справжнім свідомим суб'єктом саморозвитку [2, с. 153].

На думку О. Осніцького, актуалізація суб'єктності особистості сприяє знаходженню оптимальних способів розв'язання конфліктів, проблемних ситуацій, правильних життєвих смислів і цілей» [3, с. 5].

У дослідженнях М. Єрмолаєвої, суб'єктність постає суттєвою якістю суб'єкта, що відображає можливість самовизначення, та актуалізується в реальності завдяки самовизначенню й саморозумінню. Завершення процесу самовизначення відкриває для суб'єкта потенційну сферу розвитку, тобто напрям

подальшого розвитку [4, с. 80].

Потрібно також відзначити домінуючий зв'язок професійного самовизначення молоді людини з суб'єктним самовизначенням та суб'єктністю особистості. Юнацьке професійне самовизначення є першим усвідомленим виявом її суб'єктності та підґрунтям для формування професійного універсуму. Тому, формування особистості як суб'єкта майбутньої фахової діяльності розпочинається ще на етапі юнацького професійного самовизначення.

Психологи виділяють опорні якості суб'єкта, який переживає період переходу від юності до ранньої зрілості в студентські роки, рівень розвитку яких допомагає успішно самовизначитись.

О. Осніцький виділяє такі якості суб'єкта: усвідомленість, активність, діяльну спрямованість, схильність до співпраці, здатність до творчості, цілеспрямованість, розвинена саморегуляція, індивідуальний стиль постановки та розв'язання завдання [4]. Б. Сафін критерієм самовизначення вважає вміння співвіднести свої цілі, можливості і бажання з вимогами суспільства [5]. Наполегливість, цілеспрямованість, розвинений самоконтроль, упевненість у собі, схильність до самостійної діяльності вважають визначаючими якостями Г. Пригін, Е. Степанський, В. Фарютін [6].

М. Гінзбург вважає залежність успішного самовизначення від [2, с.75]:

- здатності усвідомлювати свої потреби, інтереси і цінності;
- від здатності створювати позитивні образи і перспективи майбутнього (як часового так і смислового);
- від потреби в самореалізації і володіння способами їх здійснення; від творчого характеру діяльності;
- від творчого характеру діяльності;
- від здатності до планування із врахуванням особливостей вікового розвитку особистості.

На думку І. Нікітіної, розвиток сутності («Внутрішнього «Я») і визначення її межі можливі лише при умові зрілої особистості («Зовнішнього «Я»). Тому, провідними успішності сутнісного самовизначення особистості є такі показники:

- ціннісні орієнтації, за яких пріоритет віддається термінальним цінностям, пов'язаним зі смыслом Буття, істиною, добром, красою, цілісністю, справедливістю і т.п.;
- автономність як прийняття на себе відповідальності за своє життя, пов'язане з переживанням внутрішньої «свободи для» (Е. Фромм);
- розвинена самоорганізація, яка виявляється в здатності жити в теперішньому часі (Е. Шостром, А. Маслоу);

– довіра до себе і людей (виражається через спонтанність і погляді на природу людини) [2, с. 78 – 79].

Наведені характеристики насправді не є окремими, а перетинаються одна з одною, по різному виражають одне і те саме – цілісність і надійність особистості і сутності, смисл «Я» і смисл Буття. Приводить їх у взаємодію рефлексія як здатність людини до виходу за свої межі, до само відсторонення, до само поширення і до само збирання. Самовизначення особистості (як результат) – це відрефлексована якість [2, с. 79].

На нашу думку, визначальними компонентами успішності самовизначення, є рівень розвитку у молоді людини інтегральних компонентів (властивостей, форм актуалізації) суб'єктності особистості:

- *духовно-смилова компонента особистості*, яка в процесі свого становлення формує духовно-смиловий центр особистості, актуалізує духовно-смиловий стан суб'єктності особистості як прийняття та актуалізація смислу «Я – як суб'єкт життєтворчості та життєдіяльності» в його обумовленості іншими смислами, цінностями та духовністю особистості, як середовище та механізм розвитку суб'єктності особистості;
- *комунікативність* як комунікативна свідомість «Я – Інший», внутрішній стан переживання співбуттєвості, взаємодія, «інтерсуб'єктність», як середовище та механізм розвитку суб'єктності особистості;
- *внутрішня свобода* особистості (результат рефлексії «свобода – відповідальність»), внутрішній стан, Самість (самостійність, незалежність, автономність та ін.), як середовище та механізм розвитку суб'єктності особистості;
- *мотиваційність* як внутрішній стан, джерело детермінації, енергії (волі) та механізм розвитку суб'єктності особистості;
- *творчість особистості* як внутрішній стан та механізм розвитку суб'єктності особистості;
- *саморегуляція* як внутрішній стан та механізм розвитку суб'єктності особистості.

Існує глибокий взаємозв'язок між процесами суб'єктного самовизначення молоді людини та його суб'єктного самоставлення. У ставленні до себе інтегруються ставлення людини до міри самореалізації в житті та ставлення до інших людей. Особистість, яка негативно ставиться до себе, відповідальність за себе та своє життя перекладає на зовні. Водночас у позитивному ставленні до себе, як у дзеркалі, відображається висока оцінка життєвих планів та відповідальність за їх реалізацію, крутизна самовдосконалення [7].

Позитивне самоставлення є джерелом активізації внутрішньої енергії розвитку особистості в період повноліття [2, с. 79]. Експериментальне дослідження підтвердило, що позитивне суб'єктне самоставлення молодій людині в емоційно-ціннісному його аспекті («самоінтерес», «аутосимпатія», «самоприйняття», «саморозуміння», «очікування позитивного ставлення оточуючих») має визначальний вплив на процес її самовизначення під час навчання у ЗВО [2, с. 152].

З іншого боку, самовизначення є ключовою умовою, цілепокладаючим, мотиваційним принципом подальшого розвитку особистості та її суб'єктності. Воно є системоутворювальним чинником розвитку суб'єктності особистості в студентський період. Самовизначення надає суб'єктності цілісності, визначеності, спрямованості, системності, мотиваційності, ціннісно-сислової обумовленості, визначеності. Воно робить особистість як суб'єктність 1) телеологічною (мета, визначеність шляху, спрямованість), 2) духовно-сисловою, 3) мотиваційною, 4) свобідною, 5) відповідальною, 6) активно-творчою, 7) комунікативною і нарешті 5) системою – формується система суб'єктності – суб'єкт, а самовизначення стає суб'єктом самовизначення.

Період дорослішання (студентського віку) це період завершального процесу в розвитку вікових ознак особистості, результатом якого молода стає дорослою, набуває ознак особистісної зрілості, суб'єктності – стає суб'єктом своєї життєтворчості та життєдіяльності.

Висновки

Узагальнюючи можемо зазначити, з одного боку, розвинена суб'єктність – необхідна умова успішного самовизначення особистості, а з іншого, саме успішне самовизначення є необхідною умовою як подальшого, прискореного розвитку суб'єктності, становлення особистості як цілісного явища, так і розвитку особистості загалом. Взаємодія суб'єктності та самовизначення створюють відповідну синергію, яка суттєво посилює як якість, зміст та швидкість самовизначення так і якість, зміст, швидкість розвитку суб'єктності особистості та особистості загалом. В контексті вікового розвитку ця подія відбувається саме в період дорослішання людини (студентський вік).

Література

1. Журавлев А. Л. Структура и личностные детерминанты экономического самоопределения субъекта / А. Л. Журавлев, А. Б. Купрейченко // Психологический журн. – 2008. – Т. 29. – № 2. – С. 5 – 15.
2. Нікітіна І. В. Суб'єктне самовизначення молодій людині в період повноліття: монографія / Нікітіна І. В. – К.: КНТ, 2008. – 192 с.
3. Осницький А. К. Проблемы исследования субъектной активности / А. К. Осницький // Вопр. психологии. – 1996. – № 1. – С. 5 – 19.
4. Ермолаева М. В. Значение субъектного подхода для изучения развития личности на этапах зрелого возраста / М. В. Ермолаева, П. В. Кондратьев // Мир психологии. – 2007. – № 1. – С. 79 – 86.
5. Сафин В. Ф. Психология самоопределения личности / Сафин В. Ф. – М.: Медиа, 2012. – 146 с.
6. Пряжников Н. С. Профессиональное и личностное самоопределение / Пряжников Н. С. – М.: МОДЭК; ВОРОНЕЖ, 1996. – 352 с.
7. Титаренко Т. М. Жизненный мир личности: структурно-генетический подход: Дис. ... д-ра психол. наук: 19.00.01. – К., 1994. – 304 с.

Прищак Микола Дем'янович – канд. пед. наук, доцент, доцент кафедри філософії та гуманітарних наук Вінницького національного технічного університету, м. Вінниця.

Pryshchak Mykola D. – Ph.D., Associate Professor, Associate Professor of Philosophy and Humanities, Vinnitsia National Technical University, Vinnitsa